

 Vesna Vršič,
Zavod RS za šolstvo

Delavnica

Tvorjenje besedil – pristopi in strategije pisanja

Uvod

Učenci se pri pouku slovenščine srečajo z umetnostnimi in neumetnostnimi besedili, ki jih sprejemajo, razčlenjujejo, povzemajo, obnavljajo, doživljajo, interpretirajo, vrednotijo in tvorijo. Pri tvorjenju besedila oblikujejo, organizirajo in izražajo svoje lastne misli. Na tvorjenje besedil vplivajo kognitivna zmožnost, motivacija, odnos do pisanja, ustvarjalnost, vztrajnost itd. Učenci imajo na tem področju veliko težav, zato jim je treba ponuditi različne strategije in opore, ki jih usmerjajo in vodijo pri samostojnem delu.

Na študijskem srečanju smo učiteljem ponudili delavnico s predstavitvijo procesa in strategij pisanja. Učitelji so ob gradivu imeli možnost:

- razjasnjevati dileme o pristopih za razvoj zmožnosti pisanja – tvorjenja besedil v vzgojno-izobraževalnem procesu,
- presoati o podanih strategijah za samostojno pisanje učencev in za izboljševanje lastne pedagoške prakse,
- podati jasno in konstruktivno povratno informacijo na učenčev osnutek zapisa besedila z namenom izboljšanja in poprave izdelka,
- deliti izkušnje in lastne ideje o izvajanju procesa pisanja ter učinkih le-teh na izboljšanje njihovih pisnih izdelkov.

Pristopi k pisanju

V opredeljenih sklopih učnega načrta za slovenščino (2018) zasledimo uporabo spoznavnega pristopa v treh fazah, in sicer dejavnosti pred pisanjem, dejavnosti med pisanjem in dejavnosti po pisanju.

DEJAVNOSTI PRED PISANJEM	DEJAVNOSTI MED PISANJEM	DEJAVNOSTI PO PISANJU
→ pogovarjajo se o tem, kako se bodo pripravili na pisanje, na kaj bodo pazili med pisanjem in kaj bodo delali po njem (npr. izdelava načrta, ponovitev načel dobrega pisanja ...)	→ najprej pridobijo, nato pa utrjujejo in dopolnjujejo svoje znanje o strategijah pisanja besedil → upoštevajo načela učinkovitega/dobrega pisanja (npr. oblikovanje osnutka, zapis besedila ...)	→ vrednotijo lastna besedila in besedila drugih → utemeljujejo svoje mnenje in predlagajo izboljšave → na podlagi povratnih informacij načrtujejo, kako bi izboljšali besedilo

Učenci naj svojo sporazumevalno zmožnost razvijajo procesno, in sicer na razne načine, z različnimi dejavnostmi in z različnimi poudarki. To zmožnost naj razvijajo postopoma in individualizirano – na začetku naj jih pri tem vodi učitelj s sistematičnim frontalnim ponazarjanjem procesa (UN, 2018, str. 66, 67).

Procesni pristop k pisanju (tvorjenju besedila) temelji na predpostavki, da kakovostno pisanje vključuje: načrtovanje besedila, oblikovanje osnutka, ponovno pregledovanje

Slika 1: Faze pisanja besedil.

in izboljševanje besedila, kar se opredeljuje tudi kot samoregulacijski kognitivni proces (Janželj, 2011, str. 106).

V nadaljevanju predstavljamo faze pisanja, ki smo jih predstavili na študijskem srečanju.

a) Aktivnost pred pisanjem – oblikovanje zamisli in postavljanje ciljev (namenov)

Z učenci lahko pridobivamo ideje za pisanje ob najrazličnejših dejavnostih:

- nizi slik, ilustracij, fotografij (npr. o dogodkih, družinskih praznovanjih, izletih ...),
- ogled in branje revij, časopisov, enciklopedij, knjig, televizijskih oddaj, objav na internetu ...,
- zbiranje in deljenje idej v dvojicah, skupini, v razredu,
- aktivnost: zavrtimo kolo idej (na modelu kolesa zapisane ideje za pisanje),
- uporaba nedokončanih (zaganjalnih) povedi,
- brainstorming (nevihta idej),
- prosti zapisi itd.

Veliko učencev na začetku sploh nima idej, o čem bi lahko pisali, porabijo veliko časa za urejanje misli, ki velikokrat begajo iz ene zamisli na drugo brez logike in povezanosti. Dejavnosti v tej fazi so zelo pomembne zlasti za učence, ki imajo težave s temo pisanja. Namen dejavnosti je, da učenci dobijo čim več idej, o čem in kaj lahko pišejo.

Učitelj kot »model pisanja« jih nato v začetnih urah tvorjenja besedila popelje skozi ostale faze pisanja. Pokaže jim, kako si pri pisanju pomagajo z različnimi oporami, npr. strategijami pisanja.

Kako pristopimo k uvajanju strategij?

Lea Janželj (2011, str. 108, 109) v svojem prispevku *Strategije za pomoč pri oblikovanju besedil* podaja splošne smernice za poučevanje o različnih strategijah, in sicer v šestih stopnjah modela samoregulacijskega razvoja strategij.

1. Predznanje

- razumevanje določenih besed, pojmov, miselnih postopkov;

- oblikovanje kriterijev (merila za kakovostno pisanje).

2. Razprava

- razgovor o že znanih in rabljenih strategijah pisanja;
- predstavitev nove strategije (njen namen, možnost uporabe, časovna ustreznost, njene prednosti in slabosti, ...).

3. Praktična demonstracija strategij

- učitelj na konkretnem primeru predstavi, kako se izvaja določeno strategijo (opredelitev problema, načrtovanje, uporaba strategij, samoocenjevanje izvedbe, spoprijemanje s težavami, odpravljanje napak, samospodbujanje);
- analiza učiteljeve praktične demonstracije, razprava o morebitnih spremembah strategij (učinkovitejše).

4. Zapomnitev vseh stopenj predstavljenih strategij ter morebitne mnemo tehnike

5. Podpora pri izvajanju strategij

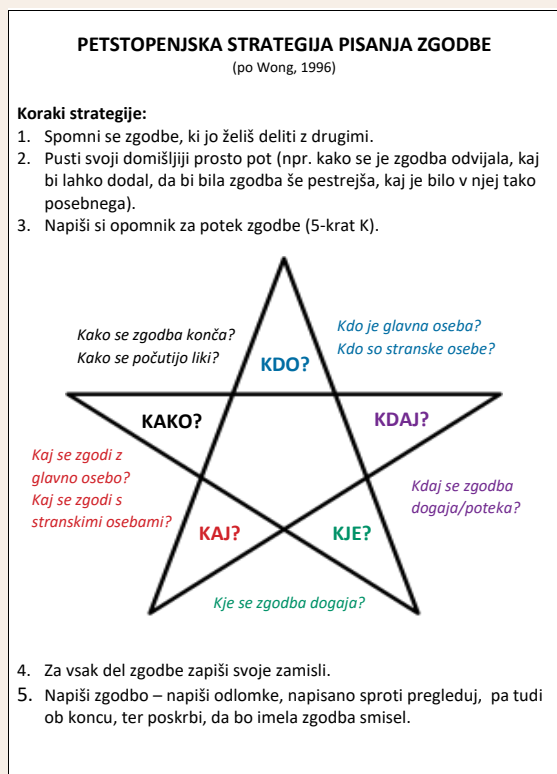
- učitelj nudi podporo učencem pri izvajanju strategij ter ob veččinah samoregulacije;
- učenci določijo svoje cilje za izboljševanje pisanja;
- preverjanje, v kolikšni meri so dosegli cilje/kriterije.

6. Samostojno izvajanje strategij in samoregulacija

b) Faza načrtovanja – pisanje na ravni besed, povedi, celotnega besedila

Učenec načrtuje potek besedila, njegovo zgradbo (uvod, jedro, zaključek), opredeli ključne besede, oblikuje nabor besed itd. Pri tem si lahko pomaga z grafičnimi organizatorji (npr. zemljevid zgodbe). V učnem načrtu je priporočena raba miselnega vzorca. Iz izkušenj vemo, da vsem učencem ne ustrezajo enaki pristopi in ponujena orodja, zato jim dajmo možnost izbire. Pomembno je, da si učenec zna s tem orodjem pomagati in da z njim doseže namen.

V tej fazi je pomembno, da učenec pozna strukturo besedila glede na besedilno vrsto (pripoved, opis, obnova, poročilo ...). Pri tem mu lahko pomagajo

Slika 2: Strategije pisanja (primeri kartic za pet strategij, dostopno v spletni učilnici ŠS – Razredni pouk).

najrazličnejši opomniki (najbolje, da si jih učenec izdela sam) in možnost rabe strategij pisanja. Učitelj naj ponudi možnost izbire strategij, ko jih učenci že spoznajo, vendar naj jim svetuje, ali izbrana strategija podpira strukturo besedilne vrste, kje so njene pomanjkljivosti in kaj je pomembno, da pri tem upošteva.

c) Faza oblikovanja (osnutka) besedil

V tej fazi učenec načrt pretvori v besedilo, oblikuje osnutek besedila, ki ga po potrebi dopolnjuje, spreminja, popravlja. Nekateri avtorji imenujejo to fazo tudi ubesediljenje.

d) Faza revizije (izboljševanje besedila) – pregledovanje, dopolnjevanje in popravljanje besedila

Ko učenci besedilo zapišejo do te stopnje, da so z njim zadovoljni, ga lahko samovrednotijo ob že prej izdelanih in znanih kriterijih ali ga ponudijo v pregled sošolcu oziroma sošolcem, ki mu podajo povratno informacijo. Učenci podane povratne informacije sošolcev kritično presodijo in nato svoje besedilo izboljšajo in izpopolnijo.

Učitelj ima več možnosti, kdaj in kako bo z učenci pristopil k oblikovanju kriterijev uspešnosti za posamezno besedilno vrsto. Izhodišče za oblikovanje kriterijev naj bodo besedila predhodnih generacij učencev ali zapisi osnutkov besedil, ki so jih oblikovali

Tabela 1: Primer kriterijev za samovrednotenje v 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju za pripovedno besedilo (prirejeno po: 8 Smart Strategies for Teaching Writing, <https://www.theclassroomkey.com/2015/08/8-smart-strategies-for-teaching-writing.html>)

			
ZGRADBA BESEDILA			
	Moje besedilo ima jasen začetek, jedro in zaključek.	Ni vedno moč povedati, kaj je začetek, jedro ali zaključek v mojem besedilu.	Moj začetek, jedro in zaključek so še nejasni.
VSEBINA			
	Moje besedilo je vsebinsko smiselno povezano. Vsebuje veliko podrobnosti, ki pomagajo bralcu, da si predstavlja, kaj opisujem.	Moje besedilo je večinoma vsebinsko smiselno in vsebuje nekaj podrobnih opisov.	Moje besedilo ni vedno vsebinsko smiselno povezano, vsebuje pa nekaj podrobnih opisov.
PISAVA			
	Moj zapis je čitljiv in se lahko gladko bere.	Moj rokopis je čitljiv, vendar bi lahko bil boljši.	Moj zapis je težko brati.
PRAVOPIS			
	Vse moje povedi so zapisane z veliko začetnico in imajo na pravih mestih ločilo.	Večina mojih povedi se začne z veliko začetnico in se konča z ločilom.	V mojem pisanju velikokrat manjka velika začetnica na začetku povedi in končna ločila.

učenci sami pri urah pouka. Lahko pa uporabimo že znane splošne kriterije uspešnosti za tvorjenje besedil in jih sproti le dopolnjujemo oziroma popravljamo glede na izbrano besedilno vrsto.

Predstavljamo dva primera oblikovanja kriterijev uspešnosti za opis in pripovedno besedilo, kot si ga lahko oblikuje učitelj v svojo sprotno pripravo, pri snovanju z učenci pa uporablja njihove zamisli in besedišče.

Primer 1: Kriteriji uspešnosti za opis prostora v 3. razredu.

Pri zapisu opisa bom uspešen, ko bom:

- v uvodu besedila zapisal, kje je prostor v celotni stavbi,
- opisal prostor in pohištvo, ki je v njem, ter čemu je prostor namenjen,
- pri opisu uporabljal besede, ki opisujejo barvo, velikost, količino, obliko ...,
- pri naštevanju uporabil vejico, poved končal s končnim ločilom,
- na začetku povedi uporabil veliko začetnico,
- uporabljal različne besede za enak pomen.

Primer 2: Kriteriji uspešnosti za pripovedno besedilo v 4. razredu.

Pri zapisu pripovedi bom uspešen, ko bom:

- upošteval zgradbo besedila: uvod, jedro, zaključek,
- zapisal dogodke v točno določenem zaporedju,
- uporabil različne besede za opis dogajanja (kaj se je zgodilo),
- nazorno opisal spremembe pri dogajanju,
- povedi v besedilu smiselno povezoval,
- upošteval pravopisna pravila: veliko začetnico na začetku povedi, končno ločilo, vejico pri naštevanju,
- pravilno zapisal besede z -lj, -nj, k/g, m/n, p/b in ločeno pisal predlog in naslednjo besedo.

Sklep

Ob zaključku povzemamo nekaj smernic za učitelje o tem, na kaj naj bodo pozorni pri poučevanju pisanja. Smernice so povzetek obširnega prispevka s spletne strani Literacy for Pleasure na povezavi <https://literacyforpleasure.wordpress.com/> z naslovom What The Research Says: The 13 Most Effective Ways To Improve Children's Writing.

Tabela 2: Kaj deluje pri pisanju učencev.

1. Učite učence proces pisanja

Usposobite učence za uporabo strategij pisanja: ustvarjanje idej, načrtovanje, oblikovanje osnutka, podajanje povratne informacije, revizije in urejanja; povzemanje, strukturiranje povedi. Učence počasi vodimo do samostojnosti pisanja.

2. Naučite učence, da pišejo z namenom

Učenci naj razumejo, da lahko pišejo različne besedilne vrste (žanre) in da se zavedajo, za koga pišejo. Ponudite jim modele dobrega pisanja.

3. Naučite učence, da govorijo tekoče

Učenci naj izdelajo kriterije vrednotenja, ki zajemajo tekočnost, pomen in slog.

4. Določite specifične cilje (podpirajo možnost izbire)

Cilji se lahko nanašajo na raznolikost idej ali posebnih značilnosti pisanja posameznih besedilnih vrst.

5. Vsak dan namenite (načrtujte) dejavnost samo pisanju in zanjo zagotovite dovolj časa

6. Ustvarite vzdušje, ki podpira pisanje v razredu

Učencem omogočimo, da si izberejo temo pisanja, spodbujamo sodelovanje pri pisanju, uporabljamo konstruktivno verbalno povratno informacijo, objavljamo besedila učencev in tako dosežemo širši krog občinstva.

7. Funkcionalno poučevanje slovnice

Cilj je odpiranje »repertoarja možnosti«, ne pa poučevanje pravil in načinov pisanja.

V omenjenem prispevku pa lahko berete tudi o tem, kaj ima največji učinek na kakovost zapisa besedil učencev, in to je prav procesni pristop z učenjem strategij načrtovanja in revidiranja.

Viri in literatura:

Janželj, L. (2011). Strategije za pomoč pri oblikovanju besedil. V M. Košak Babuder, M. Velikonja (ur.), *Učenci z učnimi težavami: pomoč in podpora* (str. 105–114). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Literacy for Pleasure (b. d.). *What The Research Says: The 13 Most Effective Ways To Improve Children's Writing*. Pridobljeno 26. 12. 2019 s <https://literacyforpleasure.wordpress.com/2017/04/09/what-the-research-says-the-13-most-effective-ways-for-improving-childrens-writing/>.

Poznanovič Jezeršek, M. idr. (2018). Program osnovna šola. *Učni načrt. Slovenščina (posodobljena izdaja)*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 26. 12. 2019 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.

Spletna učilnica ŠS – Razredni pouk (2017). Študijske skupine za učitelje razrednega pouka, december 2019: 4. A delavnica – Zmožnost pisanja. Pridobljeno 26. 12. 2019 s <https://skupnost.sio.si/mod/folder/view.php?id=317171>.

The classroom key (b. d.). *8 Smart Strategies for Teaching Writing*. Pridobljeno 26. 12. 2019 s <https://www.theclassroomkey.com/2015/08/8-smart-strategies-for-teaching-writing.html>.